

رئیس دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی در گفت‌وگوی تفصیلی با آنا؛

بیش از ۷۰ درصد اهالی مطبوعات ایران، تحصیلات آکادمیک مرتبط ندارند

رئیس دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی تاکید کرد: عدم تصویب قانون حمایت از حقوق روزنامه‌نگاران حرفه‌ای در تاریخ ۱۸۰ ساله مطبوعات موجب شد که ساختار حرفه‌ای رسانه در ایران شکل نگیرد.

به گزارش گروه دانشگاه خبرگزاری آنا - پروین طالبیان؛ روز ۱۷ مه یعنی ۲۷ اردیبهشت به عنوان روز جهانی ارتباطات و روابط عمومی در نظر گرفته شده است. سازمان ملل متحد از اجلاس جهانی جامعه اطلاعات در تونس در سال ۲۰۰۵، این تصمیم را گرفت تا این روز به این نام در تقویم همه کشورهای جهان قید شود. هدف از این روز، ارتقای آگاهی نسبت به اینترنت و تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی () است و اینکه امکانات اینترنت و این نوع تکنولوژی‌ها در خدمت جوامع و اقتصادها قرار گیرد و شکاف دیجیتال از بین برود.

با گسترش اینترنت و شبکه‌های مجازی در جهان و بعد از آن در ایران ضائقه و مدل شبکه‌های ارتباطی تغییر صدچندان کرد و به تبع آن اکنون رسانه‌های رسمی ایران به حاشیه رانده شده‌اند و منابع غیررسمی و بعضا غیرواقعی فضای مجازی مورد توجه مردم قرار گرفته است تا آنجاکه دیگر تیراژ رسانه‌های ایران حتی به ۱۰۰ هزار هم نمی‌رسد و این رفتار در همه چیز اثر گذاشته است. دکتر محمد مهدی فرقانی، رئیس دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی در این باره می‌گوید رسانه‌های ایران حرفه‌ای نیستند و نتوانستند مخاطب خوب جذب کنند.

وی همچنین معتقد است که با عدم تصویب قانون حمایت حرفه‌ای از روزنامه‌نگاران در تاریخ ۱۸۰ ساله مطبوعات ایران، هیچگاه روزنامه‌نگاران مجال جستجو و کشف حقیقت به شکل واقعی را نیافتند.

دانشگاه علامه طباطبایی تنها دانشگاه علوم انسانی تخصصی در ایران و تنها دانشگاهی که دانشکده علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاری مستقل دارد، همواره مورد توجه عالم رسانه در ایران بوده است و بسیاری از مختصان این فن از این دانشگاه فارغ‌التحصیل شده‌اند.

فرقانی هم فارغ‌التحصیل دوره کارشناسی روزنامه‌نگاری، کارشناسی ارشد و دکترای علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی و در حال حاضر رئیس دانشکده علوم ارتباطات و عضو هیئت علمی گروه روزنامه‌نگاری دانشگاه علامه طباطبایی است. با او پیرامون وضعیت ارتباطات و رسانه‌ها در کشور به گفت‌گو نشستیم.

آقای دکتر کمی درباره دانشکده ارتباطات دانشگاه علامه سخن بگویید، این دانشکده چه تعداد دانشجو و عضو هیات

علمی دارد؟

خوشبختانه سه سال است که دانشکده ارتباطات به صورت مستقل به کار خود می‌پردازد و این فرصت خوبی برای رشد، توسعه و پیشرفت دانشکده و آموزش‌های آن برای راه‌اندازی رشته‌های جدید است. در حال حاضر نزدیک به هزار و ۱۰۰ دانشجو در دانشکده ارتباطات مشغول به تحصیل هستند که حدود ۷۰۰ نفر در مقطع کارشناسی، ۲۵۰ نفر در مقطع کارشناسی ارشد، ۶۰ نفر در مقطع دکتری هستند.

دانشکده ارتباطات سه رشته روزنامه‌نگاری، روابط عمومی و مطالعه ارتباطی در مقطع کارشناسی و رشته‌های روزنامه‌نگاری، علوم ارتباطات و مدیریت رسانه در مقطع کارشناسی ارشد و رشته علوم ارتباطات در مقطع دکتری دارد. چندین رشته جدید در دست راه‌اندازی و تدوین است که از جمله آن می‌توان به ارتباطات محیط زیست، ارتباطات سلامت، ارتباطات علم، دکتری روزنامه‌نگاری، کارشناسی ارشد روابط عمومی اشاره کرد.

در حال حاضر نزدیک به هزار و ۱۰۰ دانشجو در دانشکده ارتباطات مشغول به تحصیل هستند که حدود ۷۰۰ نفر در مقطع کارشناسی، ۲۵۰ نفر در مقطع کارشناسی ارشد، ۶۰ نفر در مقطع دکتری هستند.

در این دانشکده امکانات خوب آموزشی نسبت به وضعیت قبل وجود دارد، البته نمی‌گوییم که این امکانات مطلوب هستند؛ اما نسبت به قبل بهتر هستند.

همچنین نهاد خبری عطنا برای پوشش خبرهای علمی و دانشگاهی دایر کرده‌ایم که دانشجویان روزنامه‌نگاری به اندازه‌ای که ظرفیت باشد می‌توانند دوره کارآموزی خود را در آنجا سپری کنند. ما استودیوی تصویربرداری، استودیوی ضبط صدا و لابراتوار عکاسی داریم که بسیار موثر هستند. البته باز هم باید این امکانات تجهیز شوند.

سالانه حدود ۲۰۰ نفر از دانشجویان ما فارغ‌التحصیل می‌شوند و به همین تعداد نیز جذب می‌شوند در حال حاضر ۲۰ عضو هیات علمی ثابت و حدود ۷۰ عضو هیات علمی مدعو داریم البته باید به سرعت تعداد اعضای هیات علمی ثابت را افزایش دهیم.

در حال حاضر رسانه‌ها با نقایص زیادی در مدل نوشتن، تهیه اخبار و اداره رسانه درگیرند و این شرایط با مدل‌های بین‌المللی متفاوت است. آیا شما در حال اقتباس از مدل‌های بین‌المللی هستید؟ در مورد بازنگری دروس چه اقداماتی انجام داده‌اید؟

چند برنامه قبلی بازنگری شده است و تعدادی هم در حال بازنگری است. بضاعت علمی ما از هیچ دانشگاه بین‌المللی کمتر نیست. به طوری که هفته گذشته دو استاد از دانشگاه فوردو فرانسه به اینجا آمده بودند تا درباره آموزش روزنامه‌نگاری و فیک نیوز صحبت کنند. این صحبت‌ها حتی برای دانشجویان ما هم تازگی نداشت. بسیاری از این مطالب را ما در دوره لیسانس درس می‌دهیم، آنچه ممکن است کمبود باشد، لجستیک و پشتیبانی رشته‌ها است.

با وجود اینکه تعداد رسانه‌ها در کشور زیاد است ما برای تامین دو واحد کارآموزی دانشجویان در هر ترم با مشکلات عدیده‌ای روبرو هستیم.

مثلا در کشورهای اروپایی به دانشجویان اجازه داده می‌شود در نشریات مختلف پژوهش داشته باشند یا در تعطیلات تابستانی به کشورهای مختلف بروند و تجربه حرفه‌ای کسب کنند، بر اساس علاقه دانشجویان جذب رادیو، تلویزیون و مطبوعات شوند و دوره‌های کوتاه مدت بگذرانند. در صورتی که ما در ایران چنین امکاناتی نداریم و با وجود اینکه تعداد رسانه‌ها در کشور زیاد است ما برای تامین دو واحد کارآموزی دانشجویان در هر ترم با مشکلات عدیده‌ای روبرو هستیم. با این شرایط چگونه ما می‌توانیم روزنامه‌نگار تمام عیار تربیت کنیم؟

پس به اشتغال دانشجویان و فارغ‌التحصیلان علامه انتقاد دارید؟

به طور نسبی بد نیست. بر اساس آماری که از بین فارغ‌التحصیلان دانشگاه علامه داشتیم مشخص شد که رشته روزنامه‌نگاری و روابط عمومی دو رشته برتر هستند که بیشترین میزان اشتغال را داشتند اما این به معنی مطلوب بودن نیست. چرا که ممکن است بسیاری از دانشجویان در حوزه تخصصی خود مشغول به کار نشده باشند ولی همه آنها به عنوان شاغلین محسوب می‌شوند.

پروژه‌های مشترک تحقیقاتی با کشورهای مختلف ندارید؟

همکاری‌های گسترده‌ای با دانشگاه‌های روسیه، اسپانیا، فرانسه و ایتالیا داریم و دوره‌های مشترک دکتری، کارگاه‌های مشترک با یکدیگر داریم همچنین در تفاهم‌نامه‌ها موضوع تبادل استاد و دانشجو نیز در نظر گرفته شده است. بخش مهمی از این تفاهم‌نامه‌ها به اجرا گذاشته شده و بخش دیگری در حال اجرا است.

بیشترین تعداد دانشجوی غیر ایرانی را در دانشکده ارتباطات داریم. از هزار دانشجو، حدود ۸۰ دانشجو غیر ایرانی از کشورهای سوریه، افغانستان، عراق، تاجیکستان و یمن هستند. این‌ها سفیران علمی و فرهنگی هستند که می‌توانند بسیار اثرگذار باشند. همچنین بسیاری از استادان ارتباطات دانشگاه‌های افغانستان فارغ‌التحصیل ما هستند.

* عملکرد رسانه‌های ایران را به لحاظ ساختاری چطور ارزیابی می‌کنید؟

۱۸۰ سال تاریخ مطبوعات در ایران وجود دارد که مطالعه این روند تاریخی نشان می‌دهد که چه فراز و فرودهایی در این تاریخ از شکل‌گیری مطبوعات تا تحولات در این حوزه بوده است. در تاریخ ۱۸۰ ساله مطبوعات ایران ما فاقد ساختار منسجم و شکل‌یافته روزنامه‌نگاری بودیم و هستیم شاید کسانی بگویند که چرا می‌گویید این ساختار وجود ندارد در حالی که حدود ۵ تا ۶ هزار نفر برای مطبوعات ایران کار می‌کنند و حقوق می‌گیرند.

متأسفانه ساختار حرفه‌ای در ایران به وجود نیامد. از جمله این ساختار حرفه‌ای استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری است، این یعنی عدم وابستگی به منابع مالی و قدرت سیاسی.

در جواب باید گفت وقتی صحبت از ساختار حرفه‌ای به میان می‌آید شاخص‌ها و پارامترهای آن نیز باید بررسی شود. متأسفانه ساختار حرفه‌ای در ایران به وجود نیامد. از جمله این ساختار حرفه‌ای استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاری است، این یعنی عدم وابستگی به منابع مالی و قدرت سیاسی. یعنی اینکه یک رسانه بتواند روی پای خودش بایستد و هزینه کند و از این راه استقلال حرفه‌ای اش را حفظ کند این یعنی اینکه روزنامه‌نگار بتواند همواره در جست‌وجو و کشف حقایق باشد و فارغ از فشارهای بیرونی به فعالیتش ادامه دهد.

البته این امر نیاز به قانون دارد. قانون حمایت حرفه‌ای از روزنامه‌نگاران در طول ۱۸۰ سال گذشته هیچ‌گاه تصویب نشد و این در حالی است که در فرانسه در سال ۱۹۳۵ اولین قانون استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران به تصویب کنگره این کشور رسید و بعدها هم کامل شد. ما در کشور قانون مطبوعات را از سال ۱۸۸۱ از فرانسه اقتباس کردیم اما قانون حمایت از حقوق روزنامه‌نگاران را هیچ‌گاه حتی دنبالش هم نرفتیم.

پایه دوم استقلال روزنامه‌نگاران تشکل‌ها و انجمن‌های مستقل هستند که دولت ساخته نباشند و بتوانند از حقوق صنفی و آزادی‌های اعضای خود دفاع کنند و بر فعالیت آنها نظارت داشته باشند و به تخلفات آنها رسیدگی کنند.

پایه سوم آموزش تخصصی است، هر حرفه نیاز به آموزش تخصصی دارد، در غیر این صورت اصلاً حرفه نیست. بیش از ۷۰ تا ۸۰ درصد شاغلان در مطبوعات ایران تحصیلات آکادمیک مرتبط ندارند. البته این ایرادی ندارد ولی باید این افراد در دوره‌های کوتاه مدت آموزشی یا باز آموزشی شرکت کنند.

پایه چهارم اخلاق حرفه‌ای است. این ۴ پایه را بر روی دیرک یک خیمه تصور کنید و دیرک همان حقوق و

آزادی‌های مطبوعات است چرا که آزادی مطبوعات را رکن اصلی آزادی‌های دیگر می‌دانند. اگر این گونه شود دیگر احساس امنیت و آزادی در میان روزنامه‌نگاران وجود خواهد داشت و روزنامه‌نگاران احساس می‌کنند که می‌توانند مادام‌العمر زندگی‌شان را از این طریق بگذرانند سو در این حرفه فعالیت کنند.

قانون مطبوعات که بعد از مشروطیت مصوب شد بیشتر محدودیت‌ها، حدود و جرائم مطبوعاتی و رسیدگی به آنها را مورد توجه قرار داد. این گونه روزنامه‌نگاران برای خود آینده امید بخشی را متصور نمی‌شوند و از حقوق و آزادی لازم برای کشف حقیقت برخوردار نیستند.

تجربه تاریخی مطبوعات آزاد و آزادی مطبوعات در ایران شکل نگرفته، در نتیجه ضریب خطای برخورد دولت مردان با آزادی نسبی مطبوعات همواره بالا بوده است. متأسفانه به خاطر تنگناهای سیاسی آزادی مطبوعات به وجود نیامد و روزنامه‌نگار این فضا را تجربه نکرد در صورتی که همه کشورها دوره آزمون و خطا در این باره را پشت سر گذاشتند، چرا که نمی‌توان از ضریب خطا در این امر چشم‌پوشی کرد.

امروز فضای مجازی تبدیل به منبع و مرجع شده‌اند و رسانه‌ها ناگزیر خودشان را بازتر کرده‌اند برای اینکه از این رقابت باز نمانند و این یک توفیق اجباری برای رسانه‌ها بود.

متأسفانه هر وقت شرایط برای مطبوعات بهتر شد، مطبوعات احساس رهاشدگی کردند و همه فریادهای فروخته خودشان را یکجا به بیرون ریختند در نتیجه در مواردی دچار تندروی شدند و از آن طرف بسیاری از دولت‌ها وقتی احساس خطر کردند به سرعت فضای آزادی را محدود کردند و امکان کار را گرفتند.

دوره حاضر هم مستثنی از این شرایط و رفتار نیست فراز و فرودهایی داشتیم اما امروز تحت تاثیر فضای مجازی شاهد آزادی‌های بیشتر در فضای مطبوعات و خبرگزاری‌ها هستیم و طرح خیلی از مسائل که انگار تا کنون تابو بودند به خاطر وجود فضای مجازی مطرح می‌شوند، امروز فضای مجازی تبدیل به منبع و مرجع شده‌اند و رسانه‌ها ناگزیر خودشان را بازتر کرده‌اند برای اینکه از این رقابت باز نمانند و این یک توفیق اجباری برای رسانه‌ها بود. اکنون این دو فضا با هم تعامل دارند و خبرهای یکدیگر را منتشر می‌کند. البته ناگفته نماند فضای مجازی به خاطر درگیر نبودن با اصول و ساختار سازمانی و نهادی تبعاً پیش‌تاز است. در این میان مطمئناً ضریب خطای آن هم بالا است.

با وجود این تنگناها در کشور ایران بسیار پر رسانه است تا جایی که بر اساس اعلام وزارت ارشاد دو هزار و ۵۰۰ روزنامه، خبرگزاری و پایگاه خبری در ایران وجود دارد؛ دلیل این ازدیاد را در چه می‌دانید؟

دلیل اول حرفه‌ای نشدن فضای روزنامه‌نگاری است عمدتاً افراد سیاسی سراغ رسانه‌ها رفته‌اند برای اینکه پایگاه موثری برای پرتاب آنها است، بسیار مورد توجه قرار می‌گیرد این افراد برای ارتقا سیاسی و اشغال مناصب دیگر به رسانه‌ها پناه

می‌برند کما اینکه بسیاری هم به همین نقطه رسیده‌اند.

انتشار روزنامه، مجله، نشریه در شرایط فعلی صنعت پر ضرری است. پس کسی در این صنعت سرمایه‌گذاری می‌کند که منافع دیگری هم داشته باشد، پس حرفه‌ای‌ها کمتر به این سمت می‌آیند ولی سیاسیون که آینده سیاسی‌شان را در این راه می‌بینند به این سمت کشیده می‌شوند.

در اکثر کشورهای دنیا نظام صدور مجوز سالیان سال است که ملغی شده و کسی مجبور نیست برای انتشار رسانه مجوز بگیرد، فقط یک نظام ثبت‌نام برای اعلام نام و مشخصات رسانه وجود دارد و صاحبان آن دیگر منتظر صدور اجازه نمی‌مانند وقتی برای انتشار یک روزنامه باید چند سال در نوبت بمانیم و از ده‌ها مرجع تایید بگیریم... با تهدیدها و فرصت‌هایی روبرو خواهید شد و عملاً انتشار درگیر رانت می‌شود و این رانت خیلی‌ها را به طرف خود می‌کشد.

انتشار روزنامه، مجله، نشریه در شرایط فعلی صنعت پر ضرری است. پس کسی در این صنعت سرمایه‌گذاری می‌کند که منافع دیگری هم داشته باشد، پس حرفه‌ای‌ها کمتر به این سمت می‌آیند ولی سیاسیون که آینده سیاسی‌شان را در این راه می‌بینند به این سمت کشیده می‌شوند.

نکته سوم اینکه با وجود تعدد نشریات تنوع آنها زیاد نیست و تیراژ و مخاطب آنها پایین است. ۱۳ سال پیش ما ۴۰ روزنامه داشتیم و این در حالی بود که تیراژ روزنامه‌ها بالای ۳ میلیون بود. امروز که ۸۰ روزنامه داریم تیراژ روزنامه‌ها به ۷۰ هزار هم نمی‌رسد. البته کاهش تیراژ یک روند جهانی است که متأثر از فضای مجازی، محیط زیست و ... است. مشکل گرانی کاغذ و تغییر عادت مصرف و سبک زندگی جوان امروزی باعث شده که دیگر به منابع مکتوب کمتر روی آورد و بیشتر همه چیز را از فضای مجازی کسب کند.

البته این امر تابع اعتماد بین دولت و ملت هم هست، تابع شکاف بین دولت و ملت نیز هست. بر خلاف تصور، تغییرات میدانی ایران نشان می‌دهد که اعتماد مردم به حکومت و به مطبوعات رابطه مستقیم با یکدیگر دارند. در هر دوره‌ای که مردم به دولت یا حکومت اعتماد بیشتری داشتند، به مطبوعات نیز اعتماد و اقبال بیشتری داشتند. متأسفانه تعدادی از مسئولان مطبوعات را تخطئه می‌کنند و نتیجه آن بی‌اعتمادی مردم به مطبوعات و بعد بی‌اعتمادی به دولت و مسئولان است.

نکته آخر اینکه ما در یک جامعه آنمیک و دارای ناهنجاری به سر می‌بریم و این ناهنجاری امروز در اقتصاد به شکل فسادها و رانت‌ها در فرهنگ به این صورت که همه خود را متولی همه چیز می‌دانند بروز کرده است در جامعه افتراق نیافته که اجازه داده نمی‌شود هر کس وظیفه خود را انجام دهد و مسئولیت انجامش را بپذیرد و متقابلاً هم پاسخگو باشد

چنین اتفاقاتی بروز می‌کند.

با این وجود در میان رسانه‌ها برخی به اصول خبرنگاری و تهیه اخبار و گزارش پایبندی بیشتری دارند، ولی همین رسانه‌ها هم نتوانستند مخاطب کافی جذب کنند و این در صورتی است که یک کانال تلگرامی که اخبارش حتی منبع هم ندارد، بیشتر می‌تواند مخاطب جذب کند. چرا چنین اتفاقی در کشور ما رخ داده است؟

این تحولات زیر پوست جامعه ما در حال وقوع است و بسیاری از ما یا نمی‌بینیم یا نمی‌خواهیم ببینیم که نسل جوان فعلی متفاوت با دوره جوانی ماست و حتی خیلی متفاوت از دوره کنونی ما است. اصلاً نگاه جوان به زندگی، جامعه، تفریح، ارتباطات، خانواده، نهادهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی تغییر یافته است ولی ما همچنان می‌خواهیم با الگوهایی که خودمان رشد یافته‌ایم جوانان را تربیت کنیم.

اتفاقات پیشرفته و مهاجرت به فضای مجازی سبک زندگی را تغییر داده است و یکی از تغییرات مهم در این راستا مطالعه و مواجهه با آن است جوان ایرانی دیگر حاضر نیست مطالعه کند، در حالی که این اتفاق در عصر تلویزیون در اروپا و غرب رخ داد ما با تاخیر در عصر فضای مجازی وارد این فضا شدیم که دیگر نه نیاز به مطالعه احساس می‌کنیم و نه عادت به مطالعه داریم و نه به لحاظ فکری تمرکز لازم برای مطالعه داریم.

این فاصله نسل و تغییر نسل را باید بپذیریم و این تغییر سبک زندگی، عادت، نگاه و انتظارات نیز باید پذیرفته شود. متأسفانه ما همچنان بر اساس زمان جوانی خودمان قضاوت می‌کنیم و علت آن این است که افرادی با سن و سال بنده این جامعه را مدیریت می‌کنند. بنابراین نیازها، علایق و دغدغه‌های این نسل را حس نمی‌کند. اگر هم حس کند حاضر نیست بپذیرد. در نتیجه این فاصله هر روز بیشتر می‌شود.